

Terje Ogden, fagdirektør forskningsavdelingen:

2015 Årsrapport fra forskningsavdelingen

Forskningsavdelingen driver både grunnforskning, intervensjonsforskning og implementeringsforskning. Flere av prosjektene har vært inne i en intensiv periode med datainnsamling, mens andre har resultert i flere fagartikler i anerkjente tidsskrift.

Forskningsavdelingen hadde i 2015 20 medarbeidere, hvorav 17 var i heltidsstillinger og 11 av disse er fast tilknyttet Atferdssenteret–Unirand, mens 5 er finansiert av Norges forskningsråd (Forskningsrådet) gjennom programmene FINNUT og VAM, og én er en doktorgradsstipendiat finansiert av Atferdssenteret. Videre har 2 forskere vært deltidsansatt i BONDS-prosjektet, med finansiering av Forskningsrådet og Atferdssenteret.

Forskeroversikten viser at kontaktflaten til Forskningsrådet er blitt større. Dette skyldes den økonomiske støtten fra programmene VAM og FINNUT til det longitudinelle prosjektet *Barns sosiale utvikling* (BONDS), og at det FINNUT-finansierte DU-prosjektet – *Depresjonsmestring for ungdom* – er blitt lokalisert til Atferdssenteret. Videre er forskningsdirektør Terje Ogden medlem av programstyret i FINNUT, og har sammen med senterets forskere bidratt på Forskningsrådets program- og temaseminarer. Forskningsrådet har også finansiert en deltidsstilling for Eric Dearing (Boston College) knyttet til BONDS.

Det longitudinelle prosjektet *Barns sosiale utvikling* er videreført med datainnsamling blant andreklassinger i de deltakende kommunene. En felles søknad med Høgskolen i Hedmark (Thomas Nordahl) til Forskningsrådet for å følge opp barna i 5. klasse fikk, til tross for god vurdering av vitenskapelig kvalitet, ikke økonomisk støtte (FINNUT: 'nye forskerprosjekter'). Det gjorde derimot Imac Zambrana, som fikk støtte til prosjektet *Children's information-seeking: Its development and impacts on learning* i bevilgningen til 'unge forskertalenter' med oppstart i 2016.

Barnehageforskning har vært et sentralt tema gjennom året, både i form av seminarer, formidling og publikasjoner. Forskningsavdelingen var vertskap for det andre nasjonale seminaret om longitudinell barnehageforskning, med bred deltakelse fra aktive forskningsmiljøer og forvaltningen. Henrik Daae Zachrisson har presentert forskningsresultater om barnehagens betydning for språkutvikling for Kunnskapsministeren, og med en oppsummering av norsk forskning på dette feltet for Statsministeren. Som det framgår av publikasjonslisten, har flere av årets publikasjoner barnehagerelevant innhold, blant annet om sammenhengen mellom tidlig barnehagestart og barns aggresjonsutvikling (Dearing, Zachrisson & Nærde) og om sammenhengen mellom tid i barnehagen og barns språkkompetanse (Zambrana, Dearing, Nærde & Zachrisson).

Etter at datainnsamlingen ble avsluttet i 2014, har skoleprogrammet PALS hatt en aktiv formidlingsperiode i 2015. Tre publiserte artikler fra PALS med M-A. Sørli som hovedforfatter har fokusert på henholdsvis 1) programeffekter på problematferd og klasseromsklima, 2) forebygging gjennom skoleomfattende kollektiv mestringsopplevelse hos lærere og 3) temperaments- og miljøkorrelater til alkoholbruk blant 7.-klassinger. Evalueringresultatene ble presentert blant annet på årets nasjonale PALS-konferanse i Oslo og på EU-konferansen *Keeping Kids in School* ved Cambridge University.

Intervensjonsforskningen har en sentral plass i Forskningsavdelingen, og bidro i det foregående året med innsamling og bearbeiding av kliniske data, samt planlegging av ny virksomhet. Logistikk-teamet i Forskningsavdelingen har en viktig rolle i arbeidet med å implementere

forskningsprosjektene og med å sikre systematisk og grundig forskningsstøtte. Teamet samarbeider tett med senterets forskere og har også regelmessig kontakt med andre forskningsmiljøer som utvikler tilsvarende tjenester.

I den videre bearbeidingen av forskningsdata fra PMTO-studiene, er det publisert en artikkel om storskala implementering av PMTO i Norge, der det framgår at selv om målgruppen og terapeutgruppene er blitt mer mangfoldige når det gjelder kjennetegn og bakgrunn, så har behandlingsresultatene og behandlingsintegriteten ikke avtatt. Mye tyder på at det kan skyldes at Atferdssenteret har lagt stor vekt på å utvikle en infrastruktur som bidrar til å kvalitetssikre opplæring, veiledning og praksis (Tømmerås & Ogden).

Videre er det gjort moderatoranalyser av PMTO-datamaterialet som viste at barn med alvorlige atferdsproblemer og ADHD endret seg like mye i løpet av behandlingen som barn med atferdsproblemer uten ADHD (Bjørnebekk mfl.). Et annet tema, 'Callous Unemotional Traits' (CU-trekk) beskriver en viktig dimensjon ved alvorlige atferdsproblemer og senterets forskere har gjort analyser av hvordan CU-trekk hos barn modererer eller predikerer behandling av atferdsvanskene (Bjørnebekk, Kjøbli & Zachrisson).

Det bør også nevnes at avdelingen har gjennomført og publisert valideringsstudier av sentrale kartleggingsinstrumenter som brukes i forskningsprosjektene som *The Working Alliance Inventory* (WAIS – Short version) og *The Eyberg Child Behavior Inventory* (ECBI) (Hukkelberg mfl.).

Forskerne ved senteret har også bidratt i samarbeidsprosjekter og publikasjoner som bygger på eksterne data, blant annet en nasjonal evaluering av implementeringen av KAT-opplæringen (Ogden), og artikler om post-traumatiske stresssymptomer og mobbing (Idsøe). Disse prosjektene avspeiler også at mange barn og unge har sammensatte vansker, noe som forutsetter et utvidet fokus på tilleggsproblemer eller komorbiditet. Denne utvidelsen avspeilet seg også i årets nasjonale fagkonferanse med tittelen *Bedre hjelp til barn og unge med sammensatte vansker*.

To evalueringsprosjekter har drevet datainnsamling i 2015, med planlagt avslutning og publisering av resultater i 2016. Det gjelder evalueringene av henholdsvis *Funksjonell Familierapi* (FFT) og *konsultasjonsmodulen* i TIBIR. Samtidig er planleggingen av opplæring, implementering og testing av behandlingsprogrammet *Modular Approach to Therapy for Children with Anxiety, Depression, Trauma and Conduct Problems* (MATCH) i Norge påbegynt.

Tidlig identifikasjon og intervensjon i forhold til utsatte barn har vært sentrale temaer i forskning og formidling. Dette omfatter artikler med analyser av fedres involvering og samhandling med barn i de første leveårene (Nordahl), utvikling av barns selvregulering (Backer-Grøndahl & Nærde) og hvordan mødres stress under svangerskap påvirker barns språkutvikling (Ribeiro mfl.). Forskerne ved senteret har bidratt på seminarer om tidlig intervensjon, inkludert en minihøring om temaet i Stortinget, og bistått i BUF-direktoratets arbeid med en rapport om 'Godt foreldreskap – god omsorg' og i arbeidet med å utvikle en internettbasert foreldreveileder.

Atferdssenteret har også engasjert seg i Buf-direktoratets introduksjon av *Nurse-Family partnership*-programmet i Norge. Dette er utviklet av David Olds og følger opp førstegangsfødende under graviditet og i barnets to første leveår. Implementeringen gjennomføres av en prosjektgruppe ved Spedbarnsnettverket, RBUP Øst og Sør, og utprøvingen starter våren 2016. I denne sammenheng har forskningsavdelingen på oppdrag fra Bufdir utarbeidet en rapport om målgruppe, inntakskriterier og forskningsdesign for programmet.

Forskningsprosjektet *Barns sosiale utvikling* (BONDS)

Dette longitudinelle utviklingsprosjektet handler om norske barns sosiale utvikling med fokus på sosial kompetanse og problematferd. Prosjektet er delvis finansiert av Atferdssenteret og delvis av midler fra Forskningsrådets programmer VAM og FINNUT. I alt 1159 barn fra Drammen, Skien, Porsgrunn, Bamble og Tinn er fulgt med tette datainnsamlinger i familier, barnehager og

skoler, fra barna var 6 måneder, og foreløpig fram til 2. klasse. Det aller meste av datainnsamlingen fram til og med 2. klasse er fullført (fullføres vår 2016). Det foreliggende longitudinelle datamaterialet holder høy kvalitet, noe som blant annet gjenspeiles i nasjonal og internasjonal interesse for resultatene. To av forskerne, Ane Nærde og Harald Janson, holdt et plenumsforedrag om BONDS ved den norske psykologikongressen i 2015.

Evaluering av skolemodellen PALS (Positiv atferd og støttende læringsmiljø i skolen)

Datainnsamlingen i forsknings- og utviklingsprosjektet *Positiv atferdsstøtte i skolen 2007–2012* ble avsluttet i 2014, og publisering av resultater pågår. Studien, som ble basert på et forsterket «experimental non-equivalent cluster group»-design (NEC) med to intervensjonsgrupper (PALS og PALS lavdose) og én kontrollgruppe («vanlig praksis»), innbefattet 65 skoler spredt rundt i landet. Tre artikler fra studien er publisert i 2015, bl.a. «School-wide positive behavior support – Norway: Impacts on problem behavior and classroom climate» i *International Journal of School and Educational Psychology*. Resultatene viser at PALS-modellen, som ble implementert ved 28 skoler, ga ifølge lærernes vurderinger mer positive resultater mht. omfang av problematferd og på læringsmiljøet i klassen enn i de 20 sammenlikningsskolene. Undersøkelsen indikerer også at PALS-skolene lyktes bedre med inkludering av utsatte elever. Det ble dessuten funnet differensielle effekter som viste at skoler med høy implementeringskvalitet og skoler med færre enn 350 elever hadde størst utbytte av PALS. Resultatene viser også betydelige og positive effekter for lærernes daglige praksis i klasserommet og på deres kollektive og individuelle mestringsopplevelse. Positive korttidseffekter av PALS lavdose er også dokumentert.

Evaluering av Funksjonell familierapi og konsultasjonsmodellen i TIBIR

Disse to studiene, som undersøker virkningen av *konsultasjonsmodulen i TIBIR* og *Funksjonell familierapi (FFT)*, er videreført fra 2014, og rekrutteringen av saker er planlagt avsluttet i 2016. Forsker Gunnar Bjørnebekk er ansvarlig for FFT-studien, mens forsker John Kjøbli er prosjektleder for TIBIR-studien. Forskningen skjer i et nært samarbeid med utvalgte kommuner og med Bufetat-regioner.

Evalueringen av *Funksjonell familierapi (FFT)* ble igangsatt i mai 2013, og innsamling av data startet i Region Vest (Stavanger), Region Sør (Skien) og i Region Midt-Norge (Trondheim). I mai 2014 startet innsamling i Region Øst (Bærum). I studien vil cirka 150 familier med ungdom i alderen 11 til 18 år der ungdommen har, eller er i ferd med å utvikle, atferdsvansker inkluderes. Familier som blir henvist gjennom det kommunale barnevernet til Bufetats fagteam, vil få anledning til å delta. Designet kombinerer en randomisert kontrollstudie i vanlig praksis med en studie av prosessutfall.

Forskningen knyttet til prosjektet *Tidlig innsats for barn i risiko (TIBIR)* har tidligere evaluert tre av modulene i randomiserte studier. Den fjerde modulen, konsultasjonsmodulen for ansatte i barnehage og skole, blir nå også evaluert i et kontrollert forskningsdesign (RCT).

Forskningsprosjektet TIBIR har vært gjennomført i samarbeid med Trondheim kommune, Sola kommune, Larvik kommune, Lørenskog kommune, Harstad kommune, Kristiansand kommune, Haugesund kommune, Nesodden kommune, bydelene Grorud og Østensjø i Oslo og Eidsvoll kommune. Stipendiat Truls Tømmeraas analyserer modererende og medierende faktorer i TIBIR-modulene, og han har også ansvar for datainnsamlingene i evalueringen av konsultasjonsmodulen.

Forskningsrådsprosjektet Langtidseffekter av skoleintervensjoner

På initiativ fra Atferdssenteret ble det søkt om og innvilget midler fra Norges forskningsråd (FINNUT-programmet) til igangsetting av en omfattende registerstudie med fokus på mulige langtidseffekter av hhv. PALS-modellen og Olweus-programmet. Den treårige studien (2015–2018) er et samarbeid mellom Frischsenteret, Statistisk sentralbyrå, Atferdssenteret, Universitetet i Oslo og Uni Research AS.

Denne bredt anlagte registerstudien er videreført i 2015. Fem forskningsmiljøer deltar, deriblant Atferdssenteret. Fra Atferdssenteret medvirker Ivar Frønes, Mari-Anne Sørli og Asgeir Olseth. Prosjektledelsen er lagt til Frischsenteret. Prosjektet startet høsten 2015 og vil vare ut 2018. Registerstudien vil undersøke langsiktige effekter av to intervensjoner: Olweus-programmet (mot mobbing og antisosial atferd) og PALS (Positiv atferd, støttende læringsmiljø og samhandling i skolen), som er blitt innført i mer enn 680 barne- og ungdomskoler i Norge i årene 2000–2010.

MATCH-studien

Som nevnt har Atferdssenteret begynt planleggingen av opplæring og implementering av MATCH: *Modulbasert behandling av barn med angst, atferdsproblemer og depresjon* (Modular Approach to Therapy for Children with Anxiety, Depression, Trauma and Conduct Problems). En forskningsprotokoll er utviklet for evalueringen, og målgruppen er barn og unge (6–15 år) som har angst, depresjon, traumer eller atferdsvansker og kombinasjoner av disse. Designet er en randomisert kontrollert studie, hvor effekten av MATCH skal sammenliknes med vanlig praksis. Forsker John Kjøbli har forskningsansvar for studien, som skal gjennomføres i samarbeid med John Weisz og hans kolleger ved universitetet i Harvard. Sju barne- og ungdomspsykiatriske poliklinikker fra Akershus (bl.a. Follo), region vest (bl.a. Bergen) og Hamar, skal delta i studien, og til sammen 280 familier (140 i hver gruppe) vil bli rekruttert.

DU-prosjektet

Kun 16–17 % av ungdommer med behov for hjelp knyttet til psykisk helse har vært i kontakt med helsetjenesten på grunn av dette. Det betyr at det er en relativt stor gruppe som ikke får den hjelpen de har behov for med sine psykiske problemer. DU-prosjektet skal gjennom en randomisert kontrollert studie undersøke hvorvidt det gruppebaserte kognitive kurset *Depresjonsmestring for Ungdom* (DU) (Børve, 2010) for lette til moderate depresjoner kan redusere symptomer, forebygge utvikling og tilbakefall, forbedre akademisk og sosialt funksjonsnivå, samt redusere frafall i videregående skole.

Prosjektet startet i januar 2015, og våren 2015 ble 30 kursledere rekruttert blant ansatte i PPT for videregående skole, oppfølgingstjenesten, og fra helsestasjoner for ungdom og helsesøstre i videregående skole. Disse er lokalisert på ulike steder i landet. Halvparten av kurslederne deltok på en ukes opplæring ved Atferdssenteret høsten 2015. Fram til 25.1.2016 skal alle 30 rekruttere 8–12 ungdommer hver fra 1. eller 2. trinn i videregående opplæring. Intervensjonsperioden er våren 2016, og de 15 kurslederne som ikke har fått opplæring som DU-instruktører administrerer «vanlig praksis» for sine ungdommer. DU-kursene holdes i stor grad på skolen. Prosjektleder er Thormod Idsøe, postdoktor er Serap Keles og forskningskonsulent er Görel Bringedal.

Logistikkteamet

Forskningsavdelingens logistikkteam er organisert rundt de mange oppgavene som planlegging og gjennomføring av senterets studier krever, og har som hovedmål å sikre høy svarprosent og best mulig datakvalitet. Teamet har gjennom året vært involvert i ulike faser av forskningsprosjektene, som forberedelser til to effektevalueringer (*MATCH* og *Depresjonsmestring for ungdom*), datainnsamling og andre driftsoppgaver i prosjektene *Barns sosiale utvikling*, *Funksjonell Familierapi* og *Tidlig innsats for barn i risiko*, og kvalitetssikring og klargjøring av data for analyse i studiene *Barns sosiale utvikling* og *Positiv atferdsstøtte i skolen*. Drift, vedlikehold og videreutvikling av databaser og datainnsamlingsverktøy har tilhørt teamets pågående oppgaver, i tillegg til ansvar for skåring av videoobservasjoner i en delstudie av *Barns sosiale utvikling* finansiert gjennom Forskningsrådets FINNUT-program. Logistikkteamet har i løpet av året videreført samarbeidet med RBUP Øst og Sør om fagutvikling innenfor feltet forskningslogistikk, der bruk av nettbaserte datainnsamlingsverktøy har vært et hovedtema.